

Драгољуб Живновић

Марксов концепт комуне и комуна у југословенској теорији и пракси

Када се приђе једном „парцијалном“ проблему целовите Марксове мисли о човеку и његовом свету, а тај проблем представља „најзад пронађену тајну људске историје“, онда се он мора сагледати у контексту марксизма као интегралног и револуционарног теоретско-практичног рада, не само класика марксизма већ и, пре свега, оног историјског субјекта марксизма. Ближе речено, Марксова теорија Комуна је део његове „класне“ теорије односно теорије о држави. Одмах треба напоменути да је анализа комуналног уређења вишеструко значајна и један од фундаменталних проблема марксизма уопште.

Све до појаве Париске комуна Маркс није до краја јасно схватио и теоријски разрешио форму прелазног облика од капитализма ка комунизму. Управо је стварност комуналног уређења у Паризу на најбољи могући начин кориговала, допунила и потврдила до-тадашња Марксова схватања о класној борби и диктатури пролетеријата. Наиме, без обзира на чињеницу да су прави аутори тог величанственог чина били комунари Париза, остаје Марксова генијална анализа Париске комуна као поука и један од темеља марксизма уопште.

Када бисмо хтели најједноставније одредити марксизам, узели бисмо ону Лењинову мисао: „Марксизам није догма, готова, непревазиђена истина, већ живо руководство за акцију“. Дакле, и Марксову теорију Комуна треба посматрати као развојну теорију а не као завршну истину о којој се не може ништа ново рећи и на неки нов начин у пракси реализовати. На против, Лењинови совјети, југословенски самоуправни социјализам итд. на најбољи могући начин показују да је комунално уређење и даље „коначно откривен политички облик у којем може доћи до економског ослобођења рада.“ Несумњиво да ће будућност других земаља открити богатство форми комуналног уређења али да ће сва она имати заједничке основне принципе.

Већ у првим анализама грађанског друштва, његовог права и државе „тоталном критиком свега постојећег“, а то значи и његове теорије и његове праксе у основи отуђеног човековог света, Марксу се намеће битно питање постојања реалног друштвеног стања у коме неће бити „силе изнад друштва“, „воље владајуће мањине“, „апарата власти“ итд. Искуство Париске комуне је дало Марксу одговор на многа питања које је до тада имао у својој глави. Јасно да Комуна у својој недоречености није могла представљати завршну мисао Маркса о комуналном уређењу. Наиме, Комуна ни временски ни просторно није могла до краја доказати моћ и границе једне „самоуправе произвођача“. Отуда се марксизам у целомитом смислу па и као концепт комуналног уређења није могао и не може вредновати оним што је Париска комуна остварила.

Оно што је Маркса посебно интересовало у раду Париске комуне је организација власти. Питање начина организовања и повезивања људи одувек је представљало једно од основних питања сваке озбиљније науке о човеку и друштву. Конкретније речено, овде се јавља питање судбине фетиша државе, власти, политичке моћи у једној радикално новој организацији у којој ће се непосредни произвођачи организовати као власт! То значи, како ће комунари организовати Комуна као „државу“ у антитези према свим дотада познатим државним структурама.

Познавајући дубоко људску историју а посебно историју Француске и Немачке, Марксу није било тешко да упозори раднике Париза на реалност и смисленост дизања револуције, јер „сваки покушај да се нова влада обори у садашњој кризи, кад непријатељ већ готово стоји пред вратима Париза, био би очајничка лудост.“¹ Та „лудост“ се ипак догодила. Знајући да је савез не само могућ већ и нужан између буржоазија, Немачке и Француске, кад су у питању заједнички непријатељи (радничке класе) и онда када војске тих буржоазија једна насупрот другој стоје на бојном пољу, с једне стране, и да је унутрашња кохезија радничке класе Париза веома слаба, с друге стране, Маркс је извео закључак да та револуција јесте „очајничка лудост“. Но то му није сметало да управо ту револуцију сматра „коначно пронађеним обликом одумирања државе и подруштвљавања власти“.

Кад је већ настала Комуна је имала своју логику, насупрот логици њених доктринара. Заседајући свакога дана комунари су решавали сва актуелна питања унутрашње организације живота и на делу показали да се вековни годијеви чворови власти лако могу коначно решити. Погледајмо одлуке Комуне редом како су доношене:

- 18 марта у 21,30' заузимање градске већнице
- 19. 3. позив на опште изборе
- 26. 3. избори
- 28. 3. прокламована Комуна (85 делегата, од тога 30 радника)
- 29. 3. одлука о одлагању плаћања станарине и дугова
- 29. 3. реорганизација Националне гарде
- 29. 3. укинута стајаћа војска и замењена наоружаним народом
- 30. 3. донет Декрет о одлагању плаћања станарина за три месеца
- 2. 4. донет Декрет о одвајању цркве од државе
- 10. 4. отворене општинске радионице за жене
- 16. 4. донет Декрет о увођењу асоцијација непосредних произвођача
- 19. 4. усвојен програмски докуменат: „Апсолутна аутономија Комуна, раширена на све локалитете Француске“.
- 19. 4. донет Декрет о замени религиозног васпитања лаичким.
- 28. 4. донет Декрет о укидању ноћног рада за пекарске раднике

По
в
е
ља

Ово су само нека најважнија питања и одлуке које су доносили комунисти. Пратећи записе са седница лако се да закључити да су се често бавили и безначајним стварима, да нису могли многе одлуке реализовати, да су се у расправама кретали између две владајуће идеологије бланкиста и прудониста, да су се цепали и у тим одсудним тренуцима, да су имали не мали број издајника, да су се према непријатељу односили исувише лојално итд. итд. Па ипак њени први кораци показују да је „Комуна хтела да буде не парламентарно, него радно тело, извршно и законодавно у исто време.“² То значи да је Комуна у самом старту разбила ту вековну илузију парламентарне власти као највећим дометом демократског живота уопште. „Састављена од градских одборника на основу општег права гласа у разним арондисманима Париза“ требала је да послужи као узор модел свим већим центрима Француске, па да продре чак и до „најмањег села.“ Француска би била подељена на округе са једним седиштем, односно скупштином, де би сеоске Комуне датог округа преко својих делегата решавали заједничка питања. Париз би био седиште националне скупштине где би делегати округа решавали питања од општег и посебног интереса. Додуше, Маркс каже да је Комуна имала само разрађену „кратку скицу организације“, што је схватљиво с обзиром на услове њеног настанка и живота. Но, и то је било довољно да се сагледа сва генијалност и једноставност у решавању таквих пи-

тања људског друштва као што је његов организован живот.

Државни апарат је увек био потребан оном малом делу друштва при успостављању и одржавању власти над већим делом. Међутим, када су радници узели власт у своје руке, односно кад су се конституисали као власт, тај гломазни, паразитски апарат више им није био потребан. Само „малобројне, али веома важне функције, које би тада још остале за централну владу, не би биле укинуте, него би их вршили комунални и стога строго одговорни чиновници.“³ Највећа њихова плата била би у висини просечне радничке плате. Тако веома једноставно, комунари избацују основни узрок вековне трке за чиновничким занимањима и привилегијама. И делегати не би били професионални политичари већ радници са „императивним мандатом“, који би увек били смењиви. Дакле, та „паразитска израслина на телу нације“, државна власт, се одлукама и организацијом Комуне први пут у историји људског друштва показује у својој правој боји. И пре „Грађанског рата у Француској“ Маркс је сматрао да социјалистичка револуција мора бити радикална, коренита измена „свега постојећег“, посебно наглашавајући да у њој радници не могу једноставно наследити, преузети и ставити у погон стари буржоаски апарат. Маркс је тај закључак животом Комуне, још јасније изразио ставом да „чисто угњетачке органе власти треба укинути (мислећи пре свега на војску, милицију, судство, парламентарну владавину прим. Д. Ж.) али њене нужне функције требало је отети од такве власти која показује право да стоји изнад друштва и повери их одговорним слугама друштва.“⁴ Увођењем принципа опозивости, изборности и малих плата за чиновнички апарат, јесте најнепосреднија негација његовог привилегованог положаја у друштву. Мислим да ту тајну и данас нису многа социјалистичка друштва ваљано решила.

На примедбе да је Комуна повратак на превазиђен систем „малих државица“ и да стога представља разбијање јединства нације, Маркс одговара: „Јединство нације не би било разбијено, него би, напротив, било организовано посредством комуналног уређења“, односно „комунално уређење, вратило би друштвеном телу све оне снаге које је досад апсорбовао паразит „држава“, која се храни на рачун друштва и која кочи његово слободно кретање;“⁵ Аутентична, стваралачка моћ широких маса је управо у комуналној организацији живота нашла прави облик економске, националне, политичке а тиме и људске еманципације. Уклањајући војску и чиновништво она је заправо две продужене полуге грађанског друштва, које су с једне стране, највише узимале националног доходка, а с друге стране, представљале материјалну, реализирајућу во-

љу владајуће класе, укинула. Ако томе додамо и ликвидирање „парламентарне лакрдије“ онда ће нам бити јасно како је Комуна по својој суштини била влада радничке класе, „резултат борбе произвођачке класе против присвајачке класе“, она је била „најзад пронађени политички облик под којим се могло извршити економско ослобођење рада.“⁶ Ако је сфера отуђења у економској области људског живота основа сваког другог отуђења, онда је јасно зашто је Маркс управо на том простору тражио изворни одговор за будућа дела радничке класе. Рад и резултати рада јесу исконско извориште човека и његових односа према свету и самоме себи. Тек преко рада свет постаје човек свет а човек властити производ, дакле, самостално биће. Отуда ослободити рад значи укинути све снаге које човека чине несретним, немоћним, примитивним, отуђеним бићем. Укидањем економске основе класне структуре друштва Комуна је укинула основни услов који „рад многих претвара у богатство неколицине.“

У свим досоцијалистичким револуцијама „заузимање ове огромне машинерије (државног апарата. прим. Д. Ж.) се сматрало главним пленом победника.“⁷ Тај „плен“ је био увек физичка гаранција моћи владајуће класе и могао се употребити по потреби. Међутим, „Комуна није била револуција са намером да државну власт пренесе с једне фракције владајуће класе на другу, него револуција која је имала за циљ да уништи ову страшну машинерију саме класне доминације.“⁸ У том универзалном, коренитом обрачуну са сваком државношћу и парламентаризмом, Маркс види светски значај Комуна. Зато је она истинска тајна свих радничких револуција. Само пролетеријат као универзална негација сваког класног поретка, може успоставити негативан однос према чврстој централизовананој држави, чиновништву, војсци, судству, просвети, цркви, итд.

Уместо стајаће војске — наоружан народ; уместо високо плаћених чиновника — службеници са просечном радничком платом; уместо парламентарне лакрдије — делегатски систем; итд. итд. Чак и појам „диктатура пролетаријата“ у себи садржи толико договора, слобода, самоодлучивања и самостваралаштва најширих маса да у основи представља негацију сваке диктатуре. Тако је Комуна „... на место снага које потчињавају и поробљавају друштво“ створила „његове сопствене живе снаге и тиме обезбедила прелазак власти на саме народне масе, које уместо организоване силе њиховог угњетавања стварају своју сопствену силу као политички облик свог сопственог социјалног ослобођења.“⁹

Организујући се као владајућа класа париски радници су разбили вековну илузију да су законодавство, администрација и политика мистерије које припадају изузетно обдареним људима који могу као такви

народ сматрати једино достојним за порез, затворе, вођење и послушност. Диктатура пролетаријата у Комуни је заправо била политички оквир сопствене самоорганизације природног јединства, које је давно разрушено, рада и управљања. Маркс врло рецидивно формулише Комуни као „политички облик друштвене еманципације, ослобођења рада од узурпаторске власти (робовласничке власти) монополиста на средства за рад, која су створили сами радници или их је даровала природа.“¹⁰ То значи Комуна је само политички облик не политичке већ друштвене, тј. људске еманципације рада и радника, и довођења средстава за производњу на оно што она у бити и јесу, само средства за производњу. То даље значи, ослобођење оног фактора који у фундаменту одређује све облике људског живота. У карактеру, тј. степену принуде или слободе рада лежи карактер и класних и националних и верских и свих других појава и односа. Комуна је, дакле, по Марксу, онај облик организације непосредних произвођача и грађана који скида вековну маску мистичних сила људске историје и повезује људе у њихове природне, слободне асоцијације рада и живота. Но она није крај већ почетак ослобођења рада. То пре свега зато што „с једне стране, елиминише непродуктивни и штетни рад државних паразита, што уклања узроке који приносе на жртву огроман део националног дохотка да би се наситило чудовиште-држава; и, с друге стране, што обавља стварни рад управљања, месног и националног, за радничку плату.“¹¹

Поред аутентичних интереса радника Париска комуна је исказала и своју интернационалну и опште људску димензију. Припадници тзв „чистог радничког покрета“ никако нису могли схватити да је пролетеријат најприроднији савезник и представник не само пролетеријату свих земаља света већ и сељачких маса и да се пунина и животност социјалистичке револуције не би могла остварити без тог савеза. Тек ће касније Лењин и теоретски и практично показати ко је стварни субјект социјалистичке револуције. И наша и све друге револуције ће касније то потврдити. Сељаштво је вековима коришћено као „топовска“ и опозициона снага у борби против корених, револуционарних промена. У анализи Комуне Маркс посебно посвећује пажњу том проблему и тврди „Оно што раздваја сељака од пролетера није више његов стварни интерес, него су то његове предрасуде које га држе у самообмани.“¹² Јасно да је основна предрасуда „илузија својине“ која је вековима стварала осећање код сељака да су сопственици земље а уствари је омогућавала држави да несметано убира велике дажбине, односно да сељаке лишава плодова њихова рада. Отуда је савез сељака и пролетера, односно Комуна као политичка организација тог савеза, прави природни пут

ликвидирања деградације и отуђености и сељачких маса.

Да Париска комуна није била локализована на простор Париза, већ да је постала стварност свих села и градова Француске, као што је било предвиђено, по Марксовом уверењу, не би је никаква сила могла уништити. Поред тога низ грешака које су комунари учинили, посебно у односу на издајничку владу Тјерија, банке, издајнице, затим бављење често неважним стварима, као и висок степен политичког нејединства у самом руководству Комунае, представљају оне субјективне услове и узроке њене пропасти. Но, неоспорна је светска улога Париске комунае која се зачела само у Паризу а наставила широм света. Југословенским народима припада сигурно посебно место у светском револуционарном радничком покрету управе по томе што основне идеје Комунае и Марксове анализе Комунае најдоследније у теорији и пракси реализује. Марксове идеје о стварању такве организације друштва у којој ће долазити до ослобођења рада и човека на човеку најдостојнији начин јесте оно што Социјалистичка Југославија више од тридесет година чини.

Теоретски концепт комунае у нас треба посматрати из следећих димензија:

а) Марксистичко-лењинистичке теорије о друштву а посебно учења о суштини и форми општељудске еманипације

б) Развоја социјализма у свету

ц) Специфичних укупних услова развоја социјализма у нас

д) Теоретске и практичне моћи истинског субјекта наше социјалне револуције (радничке класе) и његовог односа са другим снагама чији се историјски интереси у основи поклапају са интересима радничке класе.

Посебну потешкоћу у анализи теоретског концепта Комунае у нас представља веома штурa, на нивоу пионирског захвата теорија самоуправног социјализма, а посебно комуналног уређења, што је донекле и разумљиво с обзиром на чињеницу да је наша стварност истински пионир у том послу у светској историји.

Истичући висок степен међузависности изградње социјализма у нас и у свету, Програм СКЈ-е истиче: „Успех развитка социјалистичких друштвених односа у нашој земљи зависи и од развитка социјализма у свету, јер је наше социјалистичко кретање део светског социјалистичког преображаја, а успеси које на том путу постижу социјалистичке снаге у свету олакшавају наш развитак, као што и резултати које постиже наша земља доприносе општем револуционарном искуству (подвукао Д. Ж.) радничког покрета и развитка социјализма у целини.“¹³ Недвосмислено ис-

казана и потврђена Марксова мисао о Париској револуцији — Комуни само као зачетку светског револуционарног покрета. Дакле, и социјализам у нас јесте пре свега део општег револуционарног искуства радничког покрета уопште, који је сачувао у себи позитивно искуство Париске комуне. Посебитост тог (југословенског) покрета ни мало не доводи у питање основне стратешке циљеве светске социјалистичке револуције. Напротив, управо та посебитост на најбољи начин потврђује дух марксизма-лењинизма.

По
ве
ља

Полазна основа сваког социјалистичког покрета је питање: шта са државом и њеним апаратом? Маркс је јасно ставио до знања да је Комуна управо на то питање дала одговор; одбацила стару државну машину али и задржала неке нужне прерогативе државних функција. У делу Држава и револуција Лењин наводи и објашњава Енгелсову мисао о „искуству једне од највећих пролетерских револуција, искуство Париске комуне од 1871.“ овим ставом: „У ствари Енгелс овде говори о „укидању“ државе буржоазије од стране пролетерске револуције, док се речи о одумирању односе на остатке пролетерске државности после социјалистичке револуције. Буржоаска држава, по Енгелсу, не одумире, него њу „укида“ пролетеријат у револуцији. Одумире, после те револуције, пролетерска држава или полудржава.“¹⁴ Очигледно да класици марксизма мисле да је за пролетеријат, за судбину његове револуције, изворно питање карактер његове државе. „Укидање“ буржоаске државе као апарата за угњетавања већине од стране мањине, је нужно али је такође пролетеријату „потребна државна власт, централизована организација силе, организација насиља и ради гушења отпора експлоататора и ради руковођења огромном масом становништва, сељаштвом ситном буржоазијом, полупролетерима при „уређивању“ социјалистичке привреде.“¹⁵ Дакле, неминовне су одређене функције државе и радничке класе у одређеном периоду њене конституције као владајуће класе. То се посебно односи на земље које су дизале социјалистичке револуције у условима ниске економске основе, тј. неразвијених производних снага и односа, као што је био случај са нашом земљом. Е. Кардељ у делу: Самоуправљање и друштвена својина, истичући значај пролетерске државе у нашим условима, каже: „Пре свега, у условима уске економске базе нашега друштва и изузетно тешких привредних проблема у првим годинама после рата држава је нужно морала да има доминантну улогу у привреди, која је објективно одговарала тренутним и дугорочним интересима револуционарне и социјалистички оријентисане радничке класе и основних народних маса.“¹⁶ Међутим, моћ и домет деловања државе и прелазног периода јесте она идејна и практична граница мимоилажења социјали-

тичких држава. Она мора имати своју меру, иначе ће се убрзо, та стара вештица, затворити у своју љуштину и деловати против интереса радничке класе, без обзира што се може звати држава радничке класе. Дакле, када, на који начин и у којим доменима држава радничке класе треба одмах да одумире а када, на који начин и у којим доменима нешто касније. „Пролетерска држава може да одигра улогу револуционарног инструмента радничке класе“, али само онда када „одржава поредак али га не конзервира“, када „штити тековине револуције и у исто време подстиче и усмерава даљу демократску еволуцију социјалистичког друштва... која усклађује одређена кретања али их не униформише, која регулише односе међу људима али не одређује судбину појединаца... коначно, највиши задатак социјалистичке државе је да у крајњој линији престане да буде инструменат управљања људима, већ да постане заједнички организациони инструменат аутономних људи за управљање стварима.“¹⁷ Ако социјалистичка држава не би у својим практичним појавама била „инструменат аутономних људи“ она мора постати отуђена моћ радничке класе, која се радничкој класи супротставља као туђа од ње независна сила. Могуће решење ове дихотомне улоге државе југословенска радничка класа је нашла у самоуправљању. Нужно формирајући државу која одмах почиње да одумире, преко развијања непосредне социјалистичке демократије, радничка класа и радни људи Југославије су нужно морали прећи дуг и тежак пут револуционарне теорије и праксе. Прво је требало обезбедити власт радног народа, укинуги полуфеудалне форме експлоатације и стварати прве клике народне власти, преко НОО. Тако је јачала „политичка и економска подлога социјалистичких снага у друштвеном животу нове Југославије која се рађала.“¹⁸ Свако рођење има и порођајне муке. Оне су се, у нашим условима конституисања радничке класе као владајуће класе, изражавале у различитим формама и интензитетима, али је основни курс специфичне форме диктатуре пролетеријата, доследно спровођен. Јаки остаци старих друштвених односа, неизграђеност и малобројност радничке класе, слаба економска база и мноштво негативних спољних фактора су диктирали потребу за „великим степеном концентрације политичке власти у управном апарату“.¹⁹ Стална опасност од изрођавања државе и њеног апарата је део сложене социјалистичке стварности сваке радничке револуције.

По др. Н. Пашићу, постоје у основи сваког социјалистичког друштва три основна комплекса односа у његовој политичкој организованости, који могу заправо претстављати и три фазе развоја социјализма. Он то назива „три саставна дела политичког система социјализма. Прво, организација државне власти у

ужем смислу речи, затим друштвено самоуправљање, уколико оно продире у сферу политичког организовања друштва, и најзад, сфера слободног удруживања и политичког организовања.“²⁰ Сматрам да је оваквим приступом социјалистичком друштву у основи подвучена његова сложена природа и истакнути основни процеси који карактеришу свако друштво које се одређује за социјализам. Заправо, тек у развоју самоуправљања и слободне политичке организације друштва треба тражити процесе одумирања државе. То значи, процесе у којима се она све мање јавља „као инструменат силе, а све више као инструменат државног самоуправљања, заснованог на свести и заједничким интересима радних људи. . .“²¹

Пре него што обрадимо самоуправљање као фундаментални друштвени процес у нашој друштвеној стварности, морамо сам појам ближе одредити. Несумњиво да класици марксизма нису понудили комплексну теорију самоуправљања у форми посебног дисциплинарног дела, али је исто тако несумњиво да се оно јавља у сваком слову марксизма, као његова црвена нит. Париска комуна је изгледа управо као асоцијација слободно удружених произвођача највише потврдила раније теоретске поставке Маркса и Енгелса. Др Ј. Ђорђевић у енциклопедијском делу: Теорија и пракса самоуправљања у Југославији, дефинише самоуправљање као „принцип који изражава не само самоодлучивање и самоинституционализовање радничке класе већ и њено самоопредељење“ што претставља радикалне промене друштва и „ново стварање људског хуманитета.“ Односно „то је антитеза политичке власти. . . стање без власти. . . друштво слободних људи који су уједињени и спремни да самостално и непосредно управљају заједничким пословима.“²² Самоуправљање је дакле „отварање социјализма према његовом аутентичном бићу“²³ Но било би илузорно и утопијски очекивати да ће брзо и безболно доћи до целовитог слободног стања друштва. Напротив, веома дуг и веома тежак пут чак и са враћањем на неко превазиђено стање, очекује оне који су се на њега упустили.

Код нас се први пут самоуправљање јавило као нормативно регулисање, најпре основним законом о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива из 1950. године. Чак и Устав од 1953. год. самоуправљање поставља као „виши облик демократских политичких односа“ а мање као „самоуправни производни и економски однос“²⁴

Концепт комуналног уређења у нашој теорији и пракси треба тражити у просторима укупне друштвено-економске и политичке конституције нашега друштва. Прве клице комуналне самоуправе чине Народноослободилачки одбори као основни органи политичке

и самоуправне власти народа. Крајем 1942. год. одржани су избори за месне, општинске и среске НОО, да би се 26. и 27. новембра 1942. год. АВНОЈ конституисао као врховно политичко и представничко тело народа Југославије. Врло слично декретима Париске комуне и наши први органи власти доносили су одлуке којима су штитили и изграђивали нову пролетерску власт. Наведимо само:

- а) Одлука о конфискацији земље
- б) Одлука о аграрној реформи
- ц) Одлука о колонизацији
- д) Одлука о брисању дугова
- е) Одлука о новом друштвеном уређењу
- ф) Одлука о доношењу новог Устава (1946.) којим се успоставља револуционарна власт, нови управни и судски систем, федеративно уређење
- г) Одлука о национализацији привредних предузећа
- х) Забрана сваке шпекулације
- и) Завођење строге контроле цена итд. итд.

Било би чудновато кад би се у танчине поклапале декрети Париза и одлуке наше револуционарне власти. Веома су различите околности, снаге, организација, идејна свест тих револуција, али основни смисао и мере које су обе револуције доносиле, резултат су околности и укупних снага раста и живота тих револуција и указују на истост основних задатака сваке социјалистичке револуције. Код нас је тек законом од 1955. год. уведен комунални систем као облик друштвено-економског и политичког уређења локалних заједница... заједница произвођача и потрошача.

Намеће се питање, је ли Комуна „најзад пронађени облик одумирања државе и подруштвљавања власти“? и зашто је то тако ако је тако? Др Еуген Пусић у делу: Локална заједница, на то питање даје овакав одговор: „У локалном оквиру, осим тога, интересенти су у неупоредиво бољем положају према организацијама које их представљају, као и према техничарима који су им потребни у доношењу мјешовитих друштвених одлука, с интересним и техничким елементима. Организација и њихови чланови су мање анонимни, концентрација потенцијалних средстава власти у њима је слабија, а замењивање појединих функционера другима лакше.“²⁵ Тако се, по др Пусићу, Комуна јавља као најприроднија организована форма радних људи у којој се заправо дешава тајна о којој Маркс говори. Оно што комунално уређење, као политички облик организације власти оних којима по природи власт и припада као инструменат њихова ослобођења, обезбеђује јесте „политичка једнакост, тј. демократија судјеловања грађана“ односно што „спречава концентра-

цију друштвене и економске и политичке моћи, што проширује могућност судјеловања и што приближавању народу власти повећава еластичност, „колективну мудрост“, политичку везаност поступака власти, с једне стране, а пристанак и лојалност грађана, с друге стране.“²⁶ Тако се заправо решава тајна односа индивидуалног и општег и формира просторно и садржајно богатство непосредне демократије. Све већа улога комуне у нашем систему никако не значи стварање малих аутономних државица унутар федерације, већ негацију сваке државности. Кроз радничко самоуправљање, радничке савете и комуналне заједнице „радничка класа и радне масе појављују се као носиоци социјализма директно, а не путем неке организације, ма то била и радничка марксистичка партија. Тиме су створени сви друштвени оквири и услови да сама класа, кроз свој свакодневни живот, да сами радни људи, решавајући у разним органима друштвеног самоуправљања своја животна питања, објективно, спонтано даље развијају, јачају социјализам.“⁽²⁷⁾ Непосредност односа међу оним људима који живе и раде на једном одређеном локалитету, тражи да договорима и споразумима усклађују своје интересе и односе оним методама који њима највише одговарају. Комуна је тако негација сваке државе, класе, партије као посредника људских односа. Ишчезавање посредничке „мудрости“ и привилегованог положаја „државних људи“ отвара могућност да народни гениј, самоиницијативно и самостваралачки укине све химере старог поретка.

У Програму СКЈ од 1962. год. Комуна се дефинише као: „основна политичко-територијална организација самоуправљања радног народа и основна друштвено-економска заједница становништва њеног подручја...“⁽²⁸⁾

Као основна друштвено-економска заједница, комуна представља ону ћелију друштвеног организма у којој се успостављају односи производње, расподеле, потрошње и други основи и свакодневни друштвени односи међу радним људима. Самоуправљање радног народа на разним подручјима друштвеног живота даје комуни демократску структуру и чини је основном и најизразитијом организацијом самоуправљања на територијалној основи.“⁽²⁸⁾ Дакле, то је основна, радна, производна, потрошна, културна, друштвено-политичка ћелија нашег друштва. Истовремено, она је процес самоуправљања, као хуманизирани друштвени однос, најизразитије реализовала. То даље имплицира нове вредности комуне као друштвено-политичког оквира у коме се на најбољи начин усклађују и повезују индивидуални и општедруштвени, тј. колективни интереси. Самоуправност комуне у нас проистиче из њене високе економске и политичке самосталности. Преко народних одбора, зборових бирача, референдума, месних

заједница, кућних савета итд., комуна изражава аутентичну институцију непосредне демократије. Нови Устав СФРЈ посебно истиче самоуправност општине — комуне (чланови 116, 117, 118, 119). Тиме је истакнуто да је она не само основна ћелија политичког, економског, територијалног, самоуправног интереса радних људи и грађана већ и да је веома сложена друштвена историјско-дијалектичка категорија у којој се репродукују и разрешавају на најприроднији и најконкретнији начин сви облици живота који могу значити даље процес очовечења човека.

Др. Р. Маринковић сматра да постоји седам општих принципа на којима се може заснивати самоуправна организација сваке општине. То су:

„Прво, да самоуправна организација сваке општине буде интегрална . . .

Друго, да се у конципирању и реализовању ове организације пође од примарних интереса и примарних заједница . . .

Треће, да се сви посредници облици на нивоу општине, формирају на делегатском принципу.

Четврто, да се заједничке потребе у примарним заједницама не формирају средства путем обавезних доприноса — пореза који би прописивала општина, већ да се радним људима остави могућност да та средства формирају путем самоуправног удруживања, друштвеног договарања и самоуправног споразумевања.

Пето, да за круг заједничких послова, потреба и интереса које општина врши у свом самоуправном делокругу њој остави могућност да их регулише и уређује својим самоуправним актима.

Шесто, да општина, и заједница унутар ње, у остваривању својих самоуправних функција могу слободно сарађивати са другим општинама . . .

Седмо, да општина као основна друштвено-политичка заједница у вршењу функција власти и других општедруштвених функција., има статус који ће јој омогућити да те функције успешно обавља.“⁽²⁹⁾ Дакле, интегралност радова и односа, демократичност и самоуправност, рационалност и ефикасност и на крају отвореност према свету, јесте оно што чини друштвени фондус општине, односно комуне у нашем систему. Додуше писац изгледа мисли да би свака општина било где морала имати те карактеристике.

Устав СФРЈ од 1974. год. правно-политички даје велике шансе конституисања општине као истинске самоуправне социјалистичке заједнице. Међутим, од степена свести, организованости и акционе способности радних људи и грађана једне општине зависиће и степен и карактер испуњења уставних начела и слобода уопште. Формирање делегатског система и већа радних заједница, месних заједница и друштвенополитичких

већа јесте до данас најбољи пронађени облик самоконституисања општине као разотуђене, слободне, самоуправне политичке организације друштва. И комунари Париза су имали делегатски систем са тзв. императивним мандатом, што је Маркс сматрао изузетно значајним елементом укупне самоорганизованости комуне а посебно ликвидирање „парламентарне лакрдије“ тј. класичног парламентарног начина претстављања. Значај делегатског система у скупштини као основној организационој форми друштвеног живота грађана, можемо посматрати у функцији економског и политичког ослобођења, односно у функцији људске еманципације. Политичка власт је само једна сфера људског живота и рада. Њу чине „међусобни односи органа власти, њихови односи са осталим политичким организацијама и односи власти и друштва...“⁽³⁰⁾ Делегатски систем се код нас у клици зачиње у форми народноослободилачких одбора. Међутим, све до новог Устава у нас постоји блажа варијанта класичне политичке репрезентације. Комуна је имала мали степен економске и политичке слободе. Устав од 1963. је у доброј мери поставио скупштински систем у демократској форми, умањујући хијерархијску зависност нижих органа власти у односу на више. У класичној политичкој репрезентацији бирачко тело је само маска иза које се крије самовоља врхова политичких партија које воде борбу за политичку власт. Изборна база није могла, и када је имала опште право гласа, да „организовано контролише“ и тако остварује „идентитет својих интереса“ у изабраном политичком телу, па се оно лако отуђивало, попримало маску надземаљске, мистичне силе која по природи ствари које су унапред уређене, влада масама и то „у њиховом интересу“. Превазићи тај јаз између бирача и оних који су изабрани, тј. између рада и власти, јесте оно што је нови делегатски систем себи поставио. У крајњој линији то значи створити скупштине, већа и остала политичка тела тако да они постану организационо политички оквири у којима ће се усклађивати ставови радних људи и њихових асоцијација и уједно верификовати реалност и ваљаност тих ставова. Радни људи и грађани, организовани у радне организације, месне заједнице или друштвено-политичке организације и као самостални произвођачи, управо преко делегатског система у Скупштини комуне могу најприродније и најједноставније решавати и постављати сва питања од посебног и општег интереса. Тако се делегатски систем јавља „не само као надградња непосредне радничко - класне владавине већ и као организационо - институционални израз и оквир разрешења противуречности између класа и општедруштвене природе и функције политике...“ „...тек тако он може бити моћно средство за економско ослобођење рада и политичког претстављања.“⁽³¹⁾

Поред непостојања научно разрађеније концепције комуне у нас или дубљих истраживања већ постојеће комуналне структуре политичког живота радних људи и грађана у нашој земљи, тешко је ближе дефинисати у форму чврсте научне мисли овај сложен друштвено - историјски проблем. Може се извести закључак да је Париска комуна и Марксова анализа те комуне незаобилазни моменат у конституисању и проучавању сваког постојећег и будућег комуналног уређења. Очигледно су фундаменталне теме заједничке и Париске комуне и нашег комуналног уређења. Но, други општи и посебни услови јављања и трајања те две револуције су морали поредити и теоретске и практичне разлике, које се јављају само као стваралачко богатство једне у суштини исте појаве. Заправо и то заједничко и то различито не само да указују на властитост и непоновљивост друштвених појава, већ и познато богатство облика еманципације човека и управо зато на самом делу потврђују марксизам — лењинизам. Социјалистичка револуција у Југославији је имала свој кредо који је на најбољи могући начин сачувао искуство Париске комуне. Увођењем радничког самоуправљања као интегралног процеса хуманизације природе и оприрођења човека Југославија је понудила свету једно ново искуство, које опомиње да је конкретна слобода сваког појединца и његове основне друштвене заједнице истинска људска слобода.

ИЗВОДИ :

- 1 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 64.
- 2 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 94.
- 3 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 95.
- 4 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 95.
- 5 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 97.
- 6 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 98.
- 7 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 187.
- 8 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 189.
- 9 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 191.
- 10 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 194.
- 11 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 194.
- 12 Карл Маркс-Фридрих Енгелс: Париска комуна, стр. 199.
- 13 Програма и статут СКЈ стр. 4
- 14 В. И. Лењин: Држава и револуција стр. 21.

- ¹⁵ В. И. Лењин: Држава и револуција стр. 29.
- ¹⁶ Е. Кардељ: Самоуправљање и друштвена својина стр. 16.
- ¹⁷ Е. Кардељ: Самоуправљање и друштвена својина стр. 13.
- ¹⁷ Е. Кардељ: Проблеми соц. изградње стр. 62.
- ¹⁸ Програм и статут СКЈ стр. 85
- ¹⁹ Програм и статут СКЈ стр. 88.
- ²⁰ Др. Н. Пашић: Класе и политика стр. 134.
- ²¹ Програм и статут СКЈ стр. 95.
- ²² Теорија и пракса самоуправљања у Југославији —
Др. Ј. Ђорђевић: Теорија социјализма и самоупра-
вна „емпирија“ стр. 113.
- ²³ „ „ „ стр. 108.
- ²⁴ Е. Кардељ: Самоуправна и друштвена својина стр. 26.
- ²⁵ Е. Пусић: Локална заједница стр. 128.
- ²⁶ „ „ „ стр. 47.
- ²⁷ М. Поповић: Непосредна соц. демократија стр. 206.
- ²⁸ Програм и статут СКЈ стр. 140.
- ²⁹ Др. Р. Маринковић. Самоуправне месне и интере-
сне заједнице и комуна у систему самоуправне
организације нашега друштва стр. 32, 33, 34.
- ³⁰ Др. Ј. Марјановић: Делегатски систем и поли-
тичка репрезентација стр. 20
- ³¹ „ „ „ стр. 48.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. К. Маркс - Ф. Енгелс: Париска комуна; ИМПЦ, Београд 1971.
2. Париска комуна — оригинал записник са 31 сједнице; Центар за актуелни политички студиј, Загреб 1971.
3. В. И. Лењин: Држава и револуција; Култура 1967. Београд.
4. Милентије Поповић: Непосредна социјалистичка демократија, Култура 1966. Београд.
5. Др. Најдан Пашић: Класе и политика, „Рад“ Београд 1968.
6. Е. Кардељ: Самоуправљање и друштвена својина, Београдски издавачко-графички завод; Цепна књига
7. Теорија и пракса самоуправљања у Југославији; Радничка штампарија, Београд, 1972.

8. Др. Ј. Р. Марјановић: Делегатски систем и политичка репрезентација; Институт за пол. студије факултета политичких наука — Београд, 1974.

9. Е. Пусић: Локална заједница, „Народне новине“ Загреб 1963.

10. Др. Р. Маринковић: Самоуправне месне и интересне заједнице и комуна у систему самоуправне организације нашег друштва, Школа самоуправљача „М. Поповић“ — Београд 1973.

11. Програм и статут СКЈ, Комунист 1962. Београд

12. Устав СФРЈ, 1974. „Савремена администрација“ Београд.

13. Проф. др. Ј. Борђевић: О самоуправном политичком систему школа самоуправљача „М. Поповић“ Београд 1973.

14. Никола Петровић — Слободан Поповац: Скупштински систем, школа самоуправљача „М. Поповић“ Београд 1973.